

Анна Миколаївна ОРЕЛ

кандидат економічних наук, доцент, докторант кафедри організації виробництва, бізнесу та менеджменту Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка

ORCID ID: 0000-0003-0823-3346

E-mail: orel31044@khntusg.info

АРХІТЕКТОНІКА МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ В ЗАБЕЗПЕЧЕНІ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТІВ АГРОБІЗНЕСУ

Орел, А. М. Архітекtonіка механізму управління конкурентним потенціалом в забезпеченні інноваційно-інвестиційного розвитку суб'єктів агробізнесу / Анна Миколаївна Орел // Український журнал прикладної економіки. – 2020. – Том 5. – № 1. – С. 204-211. – ISSN 2415-8453.

Анотація

Вступ. Для забезпечення ефективної реалізації конкурентних стратегій для досягнення бажаного рівня конкурентоспроможності підприємства в ході впровадження маркетингової політики на ринку необхідно розробити, запровадити та постійно вдосконалювати механізм управління конкурентним потенціалом. Особлива роль даного потенціалу в системі інноваційно-інвестиційного розвитку обумовлена потребою у формуванні механізму відбору найефективніших рішень і заходів, які вимагають ресурсів і відповідають вимогам сучасного високотехнологічного суспільства.

Метою статті є обґрунтування архітекtonіки механізму управління конкурентним потенціалом суб'єктів агробізнесу в забезпеченні інноваційно-інвестиційного розвитку.

Результати. Встановлено, що механізм управління конкурентним потенціалом в забезпеченні інноваційно-інвестиційного розвитку суб'єктів агробізнесу має включати методологічний базис управління, який об'єднує етапи, функції, методи, цілі, закони та принципи, на основі яких реалізується процес управління конкурентним потенціалом, ґрунтуючись на множини типів забезпечення. В рамках визначених складових запропоновано архітекtonіку зазначеного механізму. Обґрунтовано, що призначенням механізму є забезпечення руху та перетворення, що в контексті управлінської діяльності, до якої відноситься управління конкурентним потенціалом, передбачає прийняття управлінських рішень у формі обґрунтування конкретної конкурентної стратегії для окремої стратегічної зони господарювання та її реалізація. Розкрито сутність елементів механізму управління конкурентним потенціалом в забезпеченні інноваційно-інвестиційного розвитку суб'єктів агробізнесу з акцентом на економічні закони, які включено в методологічний базис управління.

Ключові слова: архітекtonіка, механізм, конкурентний потенціал, інноваційно-інвестиційний розвиток, конкурентні стратегії, суб'єкти агробізнесу.

ARCHITECTONICS OF THE MECHANISM OF COMPETITIVE POTENTIAL MANAGEMENT IN MAINTENANCE OF INNOVATIVE AND INVESTMENT DEVELOPMENT OF AGRIBUSINESS SUBJECTS

Abstract

Introduction. *It is necessary to develop, implement and continuously improve the mechanism of competitive management to ensure the effective implementation of competitive strategies to achieve the desired level of competitiveness of the enterprise during the implementation of marketing policy. The special role of this potential in the system of innovation and investment development is due to the need to form a mechanism for selecting the most effective solutions and activities that require resources and meet the requirements of modern high-tech society.*

The purpose of the article is to substantiate the architecture of the mechanism of managing the competitive potential of agribusiness entities in ensuring innovation and investment development.

Results. *It is established that the mechanism of competitive potential management in ensuring innovation and investment development of agribusiness entities should include a methodological basis of management, which combines stages, functions, methods, goals, laws and principles, on the basis of which the competitive potential management process is implemented based on many types of collateral. Within the framework of certain components, the architectonics of the specified mechanism is offered. It is substantiated that the purpose of the mechanism is to ensure movement and transformation, which in the context of management activities, which includes competitive management, involves management decisions in the form of justification of a specific competitive strategy for a particular strategic area and its implementation. The essence of the elements of the mechanism of competitive potential management in ensuring the innovation and investment development of agribusiness entities with an emphasis on economic laws, which are included in the methodological basis of management.*

Keywords: *architecture, mechanism, competitive potential, innovation and investment development, competitive strategies, agribusiness entities.*

JEL classification: Q13

Вступ

Важливим елементом управління будь-якими об'єктами виступають механізми, які забезпечують взаємозв'язок процесів всередині системи, обмін інформацією та матеріальними потоками із зовнішнім середовищем, безпосередньо перетворення входів системи на її виходи. Для забезпечення ефективною реалізації конкурентних стратегій для досягнення бажаного рівня конкурентоспроможності підприємства в ході впровадження маркетингової політики на ринку необхідно розробити, запровадити та постійно вдосконалювати механізм управління конкурентним потенціалом. Особлива роль даного потенціалу в системі інноваційно-інвестиційного розвитку обумовлена потребою у формуванні механізму відбору найефективніших рішень і заходів, які вимагають ресурсів і відповідають вимогам сучасного високотехнологічного суспільства. Ключова роль механізму полягає в забезпеченні взаємозв'язку і взаємообумовленості основних елементів управління конкурентним потенціалом для досягнення поставлених цілей.

Дослідженню теоретичних і прикладних аспектів формування та функціонування механізму управління конкурентним потенціалом і конкурентоспроможністю підприємства присвячені праці таких вчених як Л. Артеменко, Т. Васильціва, А. Гацька, О. Гончар, А. Гриньова, І. Дубницького, О. Красноруцького, Н. Магас, М. Макаренко,

Н. Маргіта, О. Нефедової, А. Піддубної та інших. Втім, незважаючи на увагу з боку науковців до цього питання, завдання щодо розробки механізмів управління конкурентним потенціалом суб'єктів агробізнесу в системі інноваційно-інвестиційного розвитку залишаються недостатньо проробленими, що і обумовило вибір теми наукового пошуку.

Мета дослідження

Метою статті є обґрунтування архітектоніки механізму управління конкурентним потенціалом суб'єктів агробізнесу в забезпеченні інноваційно-інвестиційного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження

Механізм управління конкурентним потенціалом в забезпеченні інноваційно-інвестиційного розвитку суб'єктів агробізнесу має включати методологічний базис управління, який об'єднує етапи, функції, методи, цілі, закони і принципи, на основі яких реалізується процес управління конкурентним потенціалом, ґрунтуючись на множини типів забезпечення. Його призначенням є забезпечення руху та перетворення, що в контексті управлінської діяльності, до якої відноситься управління конкурентним потенціалом, передбачає прийняття управлінських рішень у формі обґрунтування конкретної конкурентної стратегії для окремої стратегічної зони господарювання та її реалізацію. Враховуючи авторське бачення управління конкурентним потенціалом, механізм виступає його рушійною складовою, використовуючи розроблені інструменти для досягнення цілей підприємства в конкурентній боротьбі.

Архітектоніка механізму управління конкурентним потенціалом у забезпеченні інноваційно-інвестиційного розвитку суб'єктів агробізнесу надана на рис. 1.

Нижче розглянемо складові цього механізму, які відіграють ключову роль в управлінні конкурентним потенціалом підприємств.

Нормативно-правове забезпечення об'єднує ряд документів внутрішньо-організаційного характеру, розроблених у відповідності до існуючих нормативних документів, прийнятих в державі, що регулюють функціонування суб'єктів аграрного бізнесу.

Фінансово-економічне забезпечення стосується підтримки належного рівня реалізації процесів управління, в рамках яких розглядаються процеси управління конкурентним потенціалом.

Більш широкий зміст має організаційне забезпечення, яке об'єднує множину документів внутрішнього характеру (положень, інструкцій, наказів, вимог тощо) й організаційну структуру, а також команду, що у взаємодії регламентують процес управління, діяльність персоналу, його взаємодію з іншими елементами управління підприємством, взаємодію персоналу між собою та з технічними засобами відносно реалізації прийнятих управлінських рішень [3].

Призначення організаційного забезпечення полягає в підтримці ефективного безперервного процесу управління підприємством, включаючи управління конкурентним потенціалом. Важливо забезпечити ефективність взаємодії між підрозділами управління маркетингом, збутом і плановим відділом. При запуску або впровадженні нового продукту доцільно використовувати проектний підхід, який дозволяє залучати співробітників із різних відділів, використовуючи їх компетентності, знання, вміння та навички. Особливістю даного підходу є орієнтація на конкретні цілі та взаємозв'язок між цими цілями, витратами, параметрами якості та ризиками. Доцільно його реалізовувати при запровадженні вирощування нішових культур, розвиткові органічного виробництва як додаткових сфер діяльності суб'єктів аграрного бізнесу в процесі диверсифікації.

Інформаційне забезпечення передбачає підтримку процесів збору, упорядкування та зберігання інформації, необхідної для прийняття рішень у сфері управління конкурентним потенціалом.

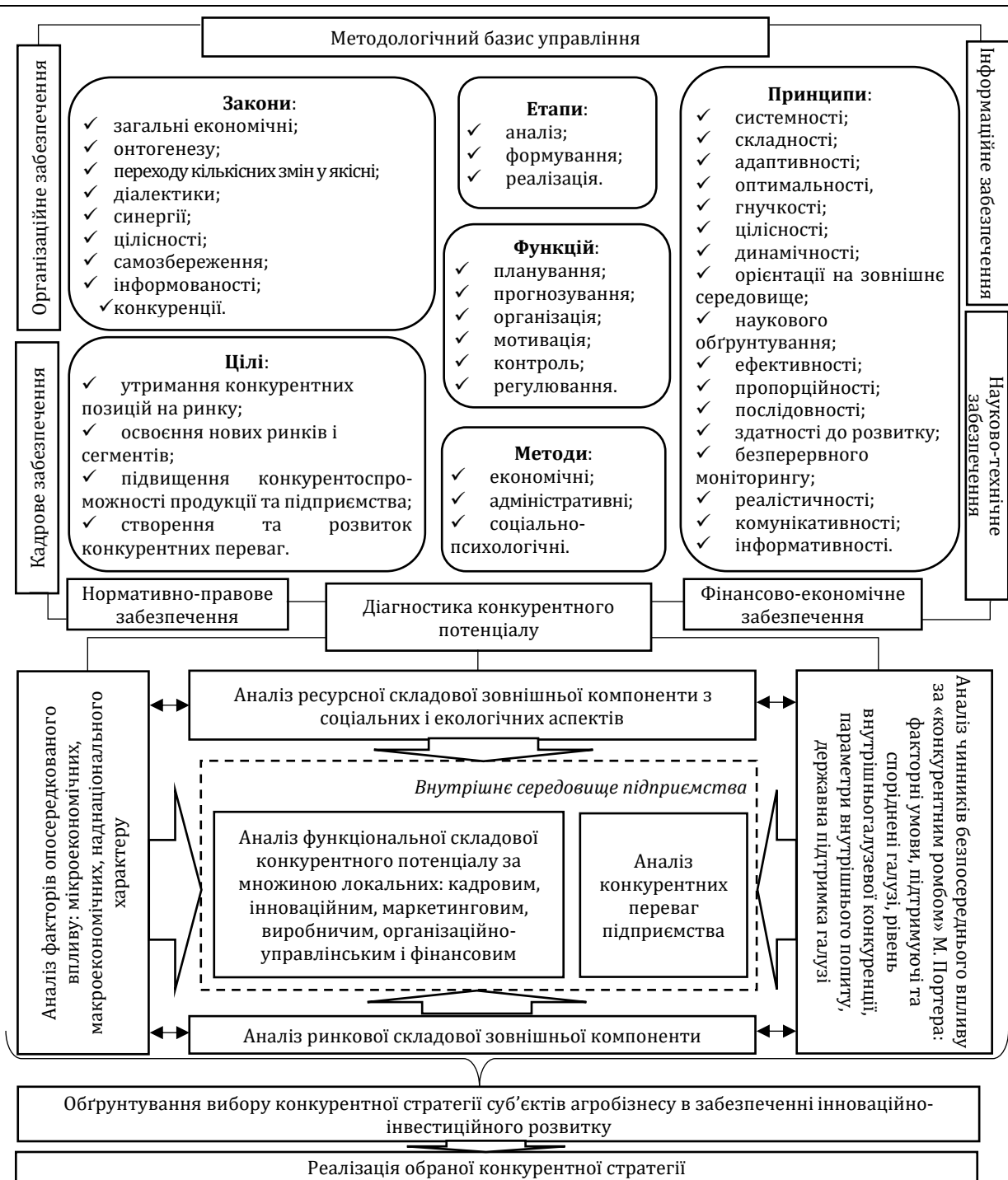

Рис. 1. Архітектура механізму управління конкурентним потенціалом в забезпеченні інноваційно-інвестиційного розвитку суб'єктів агробізнесу

Основними методами в рамках інформаційного забезпечення доцільно розглядати орієнтовані на аналіз взаємодії підприємства й зовнішнього середовища відповідно до структури конкурентного потенціалу.

В контексті управління конкурентним потенціалом найбільш інформативними варто розглядати матрицю McKinsey, так як вона дозволяє визначити конкурентні позиції підприємства, довгострокову привабливість галузі та конкурентоспроможність окремих стратегічних зон господарювання, та матрицю BCG, яка дозволяє оцінювати сектори бізнесу підприємства відносно частки ринку й темпів зростання, що дозволяє ефективно управляти окремими культурами у рослинництві, враховуючи їх гнучкість і

взаємозамінність у вирощуванні. Ці методи складають основу портфельного аналізу, який дозволяє обрати найкращий набір проектів, реалізація яких сприяє досягненню стратегічних цілей розвитку підприємства, укріплює його конкурентні позиції та збільшує рівень рентабельності діяльності. Крім цих методів доцільно використовувати методи прогнозування, до яких відносять [2]: експортне прогнозування, функціонально-логічне прогнозування, структурне прогнозування, математичне, за аналогією, методи круглого стола, Дельфі, мозковий штурм, методи прогнозних сценаріїв, морфологічний аналіз, побудова дерева цілей, факторний і спектральний аналіз. Серед математичних методів виокремлюють: методи класичної та прикладної математики, математичне прогнозування, математичний аналіз і теорію ймовірностей, методи оптимального та лінійного програмування, мат. статистику, симплексний метод, теорію ігор, імітаційне моделювання.

Кадрове забезпечення стосується реалізації ключових функцій управління персоналом відносно його навчання, розвитку, стимулювання і кар'єрного просування для реалізації цілей управління конкурентним потенціалом.

Економічні методи передбачають орієнтацію на потреби й інтереси працівників для стимулювання матеріальної зацікавленості в досягненні результатів. Найкращого результату застосування цих методів вдається отримати при високому рівні узгодження між цілями підприємства, підрозділу, колективу й окремими працівниками. До цих методів відносять стратегічне й поточне планування, комерційний розрахунок, ціноутворення, кредитування, податкову політику.

Адміністративні або організаційно-розпорядчі методи об'єднують засоби владного впливу на працівників відповідно загальнонаціональним і внутрішньо-організаційним нормативам діяльності, які припускають організаційний і розпорядчий характер. Організаційний вплив передбачає регламентування, організаційне нормування та проектування, що є статичним виміром. Динамічна складова представлена розпорядчим впливом у ході функціонування системи для забезпечення узгодженої роботи апарату управління й підтримки виробничої системи в бажаному режимі [1].

Соціально-психологічні методи передбачають використання законів психічної діяльності працівників для оптимізації явищ і процесів в інтересах діяльності підприємства шляхом активізації соціальної активності, ініціативності, цілеспрямованості, самодисципліни, проявлення творчих здібностей. Соціальні методи направлені на управління свідомістю і поведінкою людей через такі фактори як: мотиви, ідеали, цілі або нахили. Вони бувають: управління соціально-масовими процесами та групами, процесами соціального нормування і соціальної профілактики, соціального регулювання, рольових змін. Їх об'єктом є колектив. Психологічні методи направлені на індивіда для управління психічною діяльністю кожного працівника, які включають: методи формування і розвитку трудового колективу, гуманізації стосунків в колективі, психологічного спонукання, професійного відбору та навчання кадрів [1].

Важливу роль в методологічному базисі управління відіграють закони як стійкі усталені зв'язки між явищами, врахування яких є необхідним при прийнятті управлінських рішень. Економічні закони об'єднують такі групи: загальні економічні закони, які діють в усіх способах виробництва; специфічні економічні закони, властиві ринковій економіці із відповідним рівнем державного регулювання; особливі закони, які діють в різних економічних формаціях (закон вартості, попиту і пропозиції, грошового обігу). Для суб'єктів агробізнесу окремо варто наголосити на законах конкуренції, враховуючи глобальний характер торгівлі продукцією аграрного сектора, розвитку господарського механізму, пропорційного розвитку, посилення державного регулювання.

Закон онтогенезу відображає множину перетворень, властивих підприємству від початку його заснування до завершення, подібно до живих організмів. Цей закон тісно пов'язаний із теорією життєвих циклів підприємства. Незважаючи на чисельність

зазначених теорій, їх важливість полягає у врахуванні поточної фази для уникнення найбільш розповсюджених загроз, властивих кожній із них. Головною проблемою новостворених підприємств є відсутність стратегічного бачення, нерозроблена внутрішньоорганізаційна управлінська політика, загальна реактивність управління. Для підприємств на стадії активного зростання найбільшою загрозою виступають необґрунтовані ризики, на які воно йде в ході своєї діяльності і відсутність сконцентрованої направленості діяльності. На етапах подальшого зростання необхідне ще більше посилення дисципліни для майбутнього розвитку. Для переходу до стадії розквіту і подальшої стабільності підприємства повинні займатися делегування повноважень і змінювати свої цілі. Всі інші загрози стосуються переходу підприємства із стадії стабільності в занепад, і в подальшому – у смерть. Конструктивний аналіз поточного стану підприємства дозволить визначити його стадію життєвого циклу для врахування її в розробці конкурентної стратегії. На ранніх стадіях перспективним є управління витратами і поступове освоєння ринку. В подальшому варто підсилювати маркетингову компоненту шляхом стандартизації в управлінні якістю, розвитку логістики й вдосконалення системи управління підприємством. Для подальшого зростання підприємство повинно розширювати частки ринку шляхом нарощення свого потенціалу. Оцінювання загроз життєвому циклу відповідно закону онтогенезу дозволить обрати доцільну конкурентну стратегію та ефективно використовувати наявний конкурентний потенціал.

Закон переходу кількісних змін у якісні відноситься до основних із діалектичних, відображаючи поступовий рух в ході розвитку підприємства. Ґрунтуючись на проведеному аналізі рівня конкурентного потенціалу, рівень якого значно вищий у підприємств більшого розміру, варто зауважити, що саме нарощення внутрішнього потенціалу сприятиме зростанню конкурентного. Подальший перехід кількісних змін у якісні доцільний в контексті створення вертикально і горизонтально інтегрованих структур.

Закон діалектики передбачає єдність і боротьбу протилежностей в рамках єдиного цілого однієї природи та суті. В рамках конкурентного потенціалу цей закон проявляється в єдності та взаємовпливі внутрішнього й зовнішнього середовища, адже конкурентний потенціал, як було доведено, знаходиться у сфері їх взаємодії. Боротьба протилежностей найчастіше виступає джерелом суперечностей, які, у свою чергу, є основним тригером до розвитку. Необхідність постійного відслідковування потреб споживачів, динаміки ринку, цін на продукцію, параметрів логістичної діяльності, сучасних технологій і виявлення суперечностей між ними та поточним станом суб'єктів агробізнесу створює важливі передумови обґрунтування доцільних конкурентних стратегій.

Одну з найголовніших ролей у підвищенні конкурентоспроможності підприємства відіграє закон синергії, зміст якого полягає у перевищенні ефективності спільної взаємодії елементів системи над адитивною сумою їх ефективностей в разі функціонування окремо. В управлінні конкурентним потенціалом важливу роль відіграє торговий синергізм при використанні спільної системи маркетингу та збуту, операційний – при використанні потужностей виробництва і зниженні питомої ваги витрат на одиницю продукції, інноваційний або технологічний – шляхом використання отриманих результатів НДДКР у різних сферах діяльності, управлінський – як результат використання організаційних здібностей і високий рівень компетентності персоналу [5]. Закон синергії дозволяє об'єднати локальні потенціали в рамках конкурентного для забезпечення їх вищої системної ефективності. Негативна дія закону синергії полягає в отриманні від'ємного результату при невідповідно поєднаних елементів в рамках системи – це спостерігається, коли конкурентна стратегія не відповідає рівню конкурентного потенціалу.

Закон цілісності відображає властивість системи – її емерджентність, що в контексті механізму управління конкурентним потенціалом передбачає необхідність поєднання його складових в рамках єдиної цілісної системи, що забезпечує бажаний запрограмований рух у вигляді прийняття обґрунтованих управлінських рішень у формі конкурентних стратегій інноваційно-інвестиційного розвитку. Об'єднання складових управління формує методологічний базис, зв'язки між елементами якого створюють основу аналізу конкурентного потенціалу і забезпечення високого рівня конкурентоспроможності підприємства.

Закон самозбереження відображає здатність системи – суб'єкта аграрного бізнесу – утримувати свою унікальність і автентичність, незважаючи на постійний рух і розвиток, які призводять до підвищення рівня ентропії та можуть обумовити розпад підприємства. У формалізованому вигляді це перевищення суми внутрішнього потенціалу відповідного ресурсу, який забезпечує розвиток, і зовнішнього потенціалу у відповідній сфері над аналогічними потенціалами руйнівного характеру – енергія утримання має переважати енергію ліквідації [8]. В ході реалізації конкурентної стратегії підприємства має дотримуватися відповідного плану дій, а в разі значного відхилення від нього детально аналізувати причини й приймати відповідні управлінські рішення. Не врахування процесів, які не піддаються управлінню, може призвести до втрати конкурентних позицій і погіршення ситуації навіть у порівнянні зі станом до впровадження обраної конкурентної стратегії.

Висновки та перспективи подальших розвідок

На основі проведеного аналізу й узагальнення варто наголосити, що механізм управління конкурентним потенціалом в забезпеченні інноваційно-інвестиційного розвитку суб'єктів агробізнесу має включати методологічний базис управління, який об'єднує етапи, функції, методи, цілі, закони та принципи, на основі яких реалізується процес управління конкурентним потенціалом, ґрунтуючись на множини типів забезпечення. Його призначенням є забезпечення руху та перетворення, що в контексті управлінської діяльності, до якої відноситься управління конкурентним потенціалом, передбачає прийняття управлінських рішень у формі обґрунтування конкретної конкурентної стратегії для окремої стратегічної зони господарювання та її реалізацію. Враховуючи авторське бачення управління конкурентним потенціалом, механізм виступає його рушійною складовою, використовуючи розроблені інструменти для досягнення цілей підприємства в конкурентній боротьбі.

Список літератури

1. Артеменко Л.П., Піддубна А.С. Організаційно-економічний механізм управління конкурентоспроможністю промислового підприємства. *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. 2015. № 12. С. 259-264.
2. Баланович А. М. Обґрунтування стратегій розвитку промислового підприємства на основі ринкових тенденцій: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04 / Харків. нац. екон. ун-т ім. Семена Кузнеця. Харків, 2018. 314 с.
3. Болотова О. О. Організаційно-економічне забезпечення ефективності менеджменту персоналу підприємства : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04 / Харків. нац. екон. ун-т ім. Семена Кузнеця. Харків, 2018. 294 с.
4. Гончар О. І. Функціонально-організаційні аспекти управління потенціалом підприємства на засадах синергетики. *Науковий вісник Полісся*. 2015. Вип. 1. С. 77-84.
5. Дорофеев О. В. Управління економічним розвитком суб'єктів аграрного виробництва: теорія, методологія, практика: монографія. Харків: Смуґаста типографія, 2018. 340 с.

6. Дубницький В. І., Нефедова О. Г. Конкурентоспроможність і базові поняття конкурентного аналізу: сучасні напрями наукових досліджень. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія: Економіка і управління. 2019. Т. 30 (69), № 5(1). С. 57-67.
7. Васильців Т. Г., Магас Н. В., Маргіта Н. О. Фінансово-економічний механізм забезпечення конкурентоспроможності роздрібних торговельних підприємств: теоретико-прикладні аспекти: монографія. Львів, 2014. 220 с.
8. Марченко О. М., Томаневич Л. М. Теорія організації: навч. посіб. Львів: Львів. держ. ун-т внутрішніх справ., 2015. 359 с.
9. Мельник О. І. Внутрішні фактори конкурентоспроможності сільськогосподарських товаровиробників. *Економіка і управління*. 2014. № 1. С. 55-60.
10. Руденко С. В. Архітектура організаційно-економічного механізму управління розвитком виробничого потенціалу аграрних підприємств. *Вісник ХНАУ*. 2015. № 5. С. 220-227.

References

1. Artemenko L. P., Pidubna A. S. (2015). «Organizational-economic mechanism of competitiveness industrial enterprises». *Ekonomichnyj visnyk Natsional'noho tekhnichnoho universytetu Ukrainy «Kyivs'kyj politekhnichnyj instytut»*. no. 12, pp. 259-264.
2. Balanovych A. M. (2018). *Obgruntuvannia stratehij rozvytku promyslovoho pidpriemstva na osnovi rynkovykh tendentsij*. [The substantiation of strategies of development of industrial enterprise on the basis of market tendencies]. Candidate's thesis. Kharkiv.
3. Bolotova O. O. (2018). *Orhanizatsijno-ekonomichne zabezpechennia efektyvnosti menedzhmentu personalu pidpriemstva*. [Organisational and economic support of the personnel management efficiency of the enterprise]. Candidate's thesis. Kharkiv.
4. Honchar O. I. (2015). «Functionally-organizational aspects of potential management of the company based on the synergetics». *Naukovyj visnyk Polissia*. no. 1, pp. 77-84.
5. Dorofieiev O. V. (2018). *Upravlinnia ekonomichnym rozvytkom sub'iektiv ahrarnoho vyrobnytstva: teoriia, metodolohiia, praktyka*. [Management of economic development of agricultural production entities: theory, methodology, practice: monograph]. Smuhasta. typhrafiia. Kharkiv. Ukraine.
6. Dubnyts'kyj V. I., Nefedova O. H. (2019). «Competitiveness: contemporary content of notion». *Vcheni zapysky Tavrijs'koho natsional'noho universytetu imeni V. I. Vernads'koho. Serii: Ekonomika i upravlinnia*. no 5(1), pp. 57-67.
7. Vasyl'tsiv T. H., Mahas N. V., Marhita N. O. (2014). *Finansovo-ekonomichnyj mekhanizm zabezpechennia konkurentospromozhnosti rozdrubnykh torhovel'nykh pidpriemstv: teoretyko-prykladni aspekty*. [Financial and economic mechanism for ensuring the competitiveness of retail trade enterprises: theoretical and applied aspects]. L'viv. Ukraine.
8. Marchenko O. M., Tomanevych L. M. (2015). *Teoriia orhanizatsii*. [Organization theory]. L'viv. derzh. un-t vnutrishnikh sprav. L'viv. Ukraine.
9. Mel'nyk O. I. (2014). «Internal factors of competitiveness of agricultural producers». *Ekonomika i upravlinnia*. no 1, pp. 55-60.
10. Rudenko S. V. (2015). «Organizational and economic mechanism architecture of the producing potential development management of the agricultural enterprises». *Visnyk KhNAU*. no 5, pp. 220-227.

Стаття надійшла до редакції 10.01.2020 р.